

Violetta Korporowicz

CYBERPRZEMOC I NIEPEŁNOSPRAWNOŚĆ JAKO OGRANICZENIA WDRAŻANIA ROZWOJU ZRÓWNOWAŻONEGO

Wprowadzenie

Ekonomicznym wymiarem rozwoju kraju w duchu rozwoju zrównoważonego są działania na rzecz ograniczania negatywnych zjawisk w środowisku przyrodniczym oraz społecznym.

Celem opracowania jest przedstawienie negatywnych zjawisk w środowisku społecznym (cyberprzemoc i niepełnosprawność) jako istotnych zagrożeń we wdrażaniu zasad rozwoju zrównoważonego.

1. Zarys idei rozwoju zrównoważonego

Rozwój zrównoważony (*sustainable development*) cechuje zmiana modelu rozwoju cywilizacyjnego z uwzględnieniem nowej filozofii życia i gospodarowania, w tym:

- oszczędnego korzystania z zasobów odnawialnych i nieodnawialnych,
- modelu konsumpcji, w którym uwzględnione są potrzeby przyszłych pokoleń,
- ochrony różnorodności biologicznej,
- dopuszczalnych nowych technologii wytwarzania¹.

Rozwój zrównoważony dotyczy usankcjonowania praw człowieka: jego zdrowia, uznania nadrzędnej wartości rodziny, solidaryzmu wewnątrzpokoleniowego i międzypokoleniowego oraz dbałości państwa o wspólne dobro, jakim jest środowisko.

¹ J. Zegar, *Rola administracji publicznej we wdrażaniu zasady zrównoważonego rozwoju*, w: *Reforma administracji publicznej w Polsce. Uwarunkowania społeczne, ekonomiczne i polityczne*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2000, s. 73.

Celem rozwoju zrównoważonego nie jest rozwój sam w sobie, jako wartość nadrzędna, a zaspokajanie podstawowych potrzeb wszystkich członków społeczeństwa i poprawa jakości życia².

Idea rozwoju zrównoważonego zakłada, że „[...] jest to taki rozwój społeczno-gospodarczy, w którym następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych, z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych w celu zagwarantowania możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb poszczególnych społeczności lub obywateli zarówno współczesnego pokolenia, jak i przyszłych pokoleń”³.

Rozwój zrównoważony jest drogą ku poprawie jakości życia ludzi na całym świecie bez rabunkowej eksploatacji zasobów naturalnych. Osiągnięcie tego celu może wymagać zróżnicowanych działań w poszczególnych regionach świata, ale dla stworzenia w pełni zrównoważonego modelu życia niezbędna jest integracja działań w kluczowych obszarach działalności społeczno-ekonomicznej⁴.

Samo pojęcie rozwoju zrównoważonego pojawiło się w 1968 r. podczas obrad pierwszej Międzyrządowej Konferencji Ekspertów Naukowych UNESCO poświęconej wzajemnym powiązaniom środowiska i rozwoju. Powstał wówczas międzynarodowy, interdyscyplinarny program „Człowiek i biosfera”. Dzięki ustaleniom tego spotkania możliwe stało się zwołanie konferencji ONZ w Sztokholmie w 1972 r. Była to pierwsza konferencja poświęcona w całości problemom zagrożenia środowiska przyrodniczego⁵.

Natomiast w raporcie końcowym Światowej Komisji Środowiska i Rozwoju ONZ z 1987 r., zatytułowanym *Nasza Wspólna Przyszłość*, zdefiniowano rozwój zrównoważony jako „[...] prawo do zaspokajania aspiracji rozwojowych obecnej generacji, bez ograniczania praw przyszłych pokoleń do zaspokajania ich potrzeb rozwojowych [...]”. Podkreślono, że stworzenie w pełni zrównoważonego modelu życia, a więc uzyskanie poprawy jakości życia ludzi na całym świecie bez rabunkowej eksploatacji ziemskich zasobów naturalnych, wymaga zróżnicowanych działań w poszczególnych regionach świata⁶. Przede wszystkim niezbędna jest integracja działań w trzech kluczowych obszarach:

² V. Korporowicz, *Promocja zdrowia. Kształtowanie przyszłości*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2008, s. 46.

³ Prawo ochrony środowiska, DzU 2001 nr 62, poz. 627, art. 3, ust. 50.

⁴ Koncepcja rozwoju zrównoważonego powstała jako odpowiedź na ciągle narastanie zagrożeń i zmian w środowisku przyrodniczym. Może być ona równocześnie traktowana jako instrument mający na celu działania na rzecz ograniczenia tych zmian.

⁵ W Sztokholmie w 1972 r. po raz pierwszy pojawiło się pojęcie zanieczyszczenia transgranicznego oraz zanieczyszczeń globalnych, wymagających ogólnosięwiatowych działań.

⁶ E. Bichard, *Creating a healthy work environment through sustainable practices. Future challenges*, w: *The Oxford handbook of organizational well-being*, red. S. Cartwright, G.L. Cooper, Oxford University Press, Oxford 2009, s. 543–545.

- **wzrostu ekonomicznego i równomiernego podziału korzyści** w celu osiągnięcia długookresowych przemian, które staną się udziałem wszystkich narodów i społeczności,
- **rozwoju społecznego** w celu poprawy warunków: pracy, edukacji, opieki zdrowotnej, systemów sanitarnych, ograniczenia bezrobocia i głodu,
- **ochrony zasobów środowiska przyrodniczego** dla zachowania środowiskowego dziedzictwa i naturalnych zasobów dla przyszłych pokoleń; w tym obszarze niezbędne jest opracowanie racjonalnych ekonomicznie rozwiązań, które ograniczą zużycie zasobów, powstrzymają skażenie środowiska i ocalą naturalne ekosystemy⁷.

Ważkie znaczenie dla poszerzania i rozwijania teorii rozwoju zrównoważonego miała konferencja w Rio de Janeiro w 1992 r., określana jako Szczyt Ziemi⁸. W przyjętym na niej dokumencie (deklaracja z Rio, *World Charter for Nature*) zapisano, że „[...] rozwój zrównoważony Ziemi to rozwój, który zaspokaja podstawowe potrzeby wszystkich ludzi oraz zachowuje, chroni i przywraca zdrowie i integralność ekosystemu Ziemi, bez zagrożenia możliwości zaspokojenia potrzeb przyszłych pokoleń i bez przekraczania długookresowych granic pojemności ekosystemu Ziemi”.

Ponadto podczas Szczytu Ziemi opracowany został jeden z najważniejszych dokumentów związanych z rozwojem zrównoważonym, tzn. *Agenda 21*, czyli wszechstronny plan działań na wiek XXI dla Narodów Zjednoczonych, rządów i grup społecznych w każdym obszarze, w którym człowiek ma wpływ na środowisko.

Przy opisywaniu pojęcia rozwoju zrównoważonego często sięga się do opinii wyrażonej podczas kolejnego Szczytu Ziemi, tym razem w Johannesburgu w 2002 r. Uchwalono tam, że lata 2005–2014 będą „Dekadą Edukacji dla Rozwoju Zrównoważonego”. Jej zadaniem jest propagowanie zrównoważonych zachowań, inspirowanie krytycznego i twórczego myślenia, pozwalającego znaleźć rozwiązanie problemów uniemożliwiających trwały rozwój.

Można założyć, że nasza cywilizacja osiągnęła taki poziom dobrobytu, który jest możliwy do utrzymania, pod warunkiem odpowiedniego sposobu gospodarowania. Model takiej gospodarki zakłada odpowiednio i świadomie ukształtowane relacje pomiędzy wzrostem gospodarczym, dbałością o środowisko (nie tylko przyrodnicze, ale także wytworzone przez człowieka) oraz, co szczególnie ważne, o zdrowie człowieka. Idea rozwoju zrównoważonego mówi o sprawiedliwości społecznej poprzez m.in. ekonomiczną i środowiskową efektywność gospodarowania zapewnioną

⁷ www.unesco.pl/edukacja/dekada-edukacji-nt-zrownowazonego-rozwoju/unesco-a-zrownowazony-rozwoj/

⁸ W Szczycie Ziemi uczestniczyli przedstawiciele 172 rządów, 2400 organizacji pozarządowych.

przez stosowanie rachunku ekonomicznego, ale z uwzględnieniem zdyskontowanej wartości zasobów przyrody⁹.

Istotną zasadą rozwoju zrównoważonego jest uwzględnienie rozwoju gospodarczego i społecznego, przy jednoczesnej poprawie stanu środowiska przyrodniczego, co ma istotne znaczenie w budowaniu strategii działań na rzecz poprawy jakości życia ludności¹⁰. Dlatego w koncepcji rozwoju zrównoważonego mowa o sprawiedliwości międzygeneracyjnej, w której istotne jest, aby przyszłe pokolenia miały równy, w stosunku do współczesnego, dostęp do dóbr przyrody i równe szanse rozwoju jakości życia.

Równie ważną zasadą rozwoju zrównoważonego jest poszukiwanie i utrzymywanie równowagi na kilku nawzajem przenikających się i uzupełniających płaszczyznach – ekonomicznej, społecznej, przestrzennej, przyrodniczej i kulturowej – w celu zaspokojenia potrzeb licznych pokoleń¹¹.

Podsumowując, można stwierdzić, że rozwój zrównoważony jest pojmowany jako proces, w ramach którego:

- 1) następuje rozwój społeczny, gospodarczy i społeczny,
- 2) konsumpcja i produkcja w sposób trwały zabezpieczają wysoką jakość i dostępność zasobów środowiska dla obecnych i przyszłych pokoleń,
- 3) respektowane są prawa człowieka do życia, zdrowia i pełnego rozwoju,
- 4) szanowane są wymogi ochrony środowiska w każdej dziedzinie działalności ekonomicznej.

Proces ten charakteryzuje się dążeniem do: osiągnięcia trwałego rozwoju gospodarczego i społecznego poprzez zapewnienie dostępu do zasobów zarówno odnawialnych, jak i nieodnawialnych, poprawy stanu zdrowia w wyniku wzrostu jakości życia oraz życia w czystym środowisku przyrodniczym¹². Ma on na celu zaspokojenie aspiracji rozwojowych obecnego pokolenia w sposób umożliwiający realizację tych samych dążeń następnym generacjom.

⁹ T. Tietenberg, *Environmental and Natural Resource Economics*, Pearson Education International 2003, s. 21.

¹⁰ http://www.mos.gov.pl/1materialy_informacyjne/raporty_opracowania/pol_ekoII

¹¹ E. Bichard, op.cit., s. 547.

¹² Do pojęcia rozwoju zrównoważonego odwołują się traktaty Unii Europejskiej oraz liczne dokumenty i umowy międzynarodowe. Istotne znaczenie z punktu widzenia perspektyw rozwoju ma identyfikacja zmian zachodzących w potencjale społeczno-gospodarczym, które wskazują na kierunki postępowania i stanowią jednocześnie wyzwania cywilizacyjne. Zidentyfikowanie różnorodnych czynników wpływających na rozwój gospodarczy, w którym uwzględniony jest człowiek wraz z jego kondycją zdrowotną, powinno pozwolić na określenie celów i wizji rozwoju zbieżnych z ideą rozwoju zrównoważonego.

2. Cyberprzemoc jako ograniczenie wdrażania rozwoju zrównoważonego

Przez pojęcie cyberprzemocy należy rozumieć prześladowanie, zastraszanie, nękanie, wyśmiewanie innych osób z użyciem technologii informacyjnych i komunikacyjnych, tzn. internetu i narzędzi typu elektronicznego, takich jak: SMS, e-mail, witryny internetowe czy fora dyskusyjne w internecie.

Cyberprzemoc to inaczej przemoc z użyciem mediów elektronicznych – przede wszystkim internetu i telefonów komórkowych. Część definicji dotycząca cyberprzemocy ogranicza stosowanie terminu *cyberbullying* czy cyberprzemoc wyłącznie do przemocy rówieśniczej, inne nie stawiają ograniczeń wiekowych. Niewątpliwie jednak najczęściej terminów tych używa się właśnie w kontekście przemocy wśród najmłodszych.

Do działań określanych jako cyberprzemoc zalicza się:

- wyzywanie, straszenie, poniżanie kogoś w internecie lub przy użyciu telefonu,
- robienie komuś zdjęć lub rejestrowanie filmów bez jego zgody,
- publikowanie w internecie lub rozsyłanie telefonem zdjęć, filmów lub tekstów, które kogoś obrażają lub ośmieszają,
- podszywanie się pod kogoś¹³.

Akty cyberprzemocy pojawiły się na przełomie XX i XXI w. Cybernapastnicy prześladowają swoje ofiary złośliwymi i obraźliwymi SMS-ami lub e-mailami. Bardziej drastyczną formą ataku jest sporządzanie witryn internetowych, wpisów na forach dyskusyjnych czy dręczenie przez komunikatory sieciowe¹⁴.

Pierwsze doniesienia dotyczące zjawiska cyberprzemocy pojawiły się pod koniec XX w. Jednym z pierwszych tego typu przypadków było przerobienie zdjęcia uczennicy w USA na zdjęcie pornograficzne¹⁵.

W odróżnieniu od „tradycyjnej” przemocy (*bullying*) zjawisko cyberprzemocy charakteryzuje wysoki poziom anonimowości sprawcy. W tym przypadku atutem sprawcy staje się umiejętność wykorzystywania możliwości, jakie dają media elektroniczne. Prześladowanie przez internet jest szczególnie groźne dlatego, że kompromitujące czy poniżające materiały są rozpowszechniane natychmiast na ogromną skalę¹⁶.

¹³ http://www.cyberprzemoc.saferinternet.pl/informacje/co_to_jest_cyberprzemoc.html

¹⁴ Cyberprzemoc jako problem społeczny została zauważona kilka lat temu i bardzo szybko została uznana za poważną kwestię społeczną; przeciwdziałanie jej jest obecnie ważnym zagadnieniem większości programów edukacyjnych poświęconych bezpieczeństwu dzieci i młodzieży.

¹⁵ <http://www.emilek.pl/artykuly/cyberprzemoc.pdf>

¹⁶ <http://www.pl.wikipedia.org/wiki/Cyberprzemoc>

Cechą charakterystyczną dla zjawiska cyberprzemocy są:

- szybkość rozpowszechniania materiałów kierowanych przeciwko ofierze oraz ich powszechna dostępność w sieci,
- łatwość, z jaką sprawca może ukryć swoją tożsamość,
- dostępność w krótkim czasie dla wielu osób,
- brak możliwości usunięcia informacji z cyberprzestrzeni,
- stałe narażenie na atak, niezależnie od miejsca czy pory dnia,
- stosunkowo niski poziom kontroli społecznej tego typu zachowań.

Krzywdza wyrządzana za pośrednictwem mediów elektronicznych jest często trudna do zaobserwowania.

Te czynniki sprawiają, że jest to zjawisko szczególnie groźne i bardzo niebezpieczne. Specyfika internetu i telefonów komórkowych powoduje, że nawet pozornie błahe akty cyberprzemocy stanowią dla ich ofiar poważny problem, z którym często nie potrafią sobie poradzić. Badania wskazują, że problem cyberprzemocy często dotyczy dzieci i młodzieży, głównie w szkole dochodzi do aktów przemocy z użyciem telefonów komórkowych lub internetu¹⁷.

Celem internetowych szykan jest zdyskredytowanie konkretnej osoby, grupy ludzi czy nawet całych społeczności. Działania te wiążą się z poczuciem anonimowości lub bezkarności sprawców i ułatwiane są np. zamieszczeniem witryny internetowej na serwerze w kraju, w którym pisemne groźby nie są ścigane.

Taka forma znęcania się nad swoimi ofiarami wynika z tego, że stosunkowo prosto jest dyskredytować i szykanować, kiedy można ukryć się za pseudonimem i nie trzeba konfrontować się bezpośrednio z ofiarą. Ponadto istnieje ogromna łatwość zamieszczania informacji w internecie.

W Polsce problem przemocy poprzez media elektroniczne w odniesieniu do grup rówieśniczych zidentyfikowany i rozpowszechniony został przez Fundację Dzieci Niczyje. Przeprowadzono badanie w ramach projektu „Przemoc rówieśnicza a media elektroniczne” w 2007 r.¹⁸ Przebadano 891 młodych osób. Dzieci pytane były o występowanie następujących sytuacji:

- przemocy werbalnej w sieci (wulgarne wyzywanie, poniżanie, ośmieszanie, straszenie, szantaż),
- rejestrowania filmów i zdjęć wbrew woli filmowanego,
- publikowania w sieci filmów, zdjęć i informacji ośmieszających,
- podszywania się w sieci pod dziecko.

¹⁷ J. Pyżalski, *Agresja elektroniczna dzieci i młodzieży – różne wymiary zjawiska*, „Dziecko Krzywdzone” 2009, nr 1, <http://www.kuratorium.gda.pl/pliki/Poradnik>

¹⁸ <http://www.emilek.pl/artykuly/cyberprzemoc.pdf>

Respondenci pytani byli również o swoje odczucia i reakcje w sytuacji ośmieszenia oraz proszeni o określenie sprawcy zdarzenia. Internauci w wieku 12–17 lat zadeklarowali, że mieli kontakt z przemocą werbalną w 52% za pośrednictwem internetu lub telefonii komórkowej. Blisko połowa z badanych (47%) doświadczyła wulgarnego wyzywania, co piąty poniżania, ośmieszania i upokarzania (21%), a co szósty straszenia i szantażowania (16%)¹⁹.

Ponadto ponad połowa nastoletnich internautów (57%) przyznała, że była przynajmniej raz obiektem zdjęć lub filmów wykonanych wbrew jej woli. Zdarzenie takie powtarzało się w 39%. Sytuacja taka była zdarzeniem jednorazowym w 18%. Zdecydowanie najczęściej autorami takich zdjęć są rówieśnicy – znajomi ze szkoły (87%) lub spoza szkoły (30%). Celem co ósmego zdjęcia lub filmu było ośmieszanie bohatera (12%). O sytuacjach niechcianych zdjęć i filmów dzieci zazwyczaj nikogo nie informowały (54%).

W znaczącej większości sytuacje związane z cyberprzemocą ograniczają się do pojedynczego lub kilkakrotnego zdarzenia (39%). Sprawcami są najczęściej rówieśnicy (ze szkoły w 59%, spoza szkoły – 43%), znacznie rzadziej dorośli (10%) czy znajomi z internetu (13%). W 15% przypadków informacje, zdjęcia lub nagrania pochodziły od osób obcych lub nieujawniających swojej tożsamości. Podobne tendencje kształtują się w badaniu firmy Gemius dokonanych za pomocą ankiet internetowych w 2007 r.²⁰

Blisko 1/3 dzieci doświadczyła sytuacji, w której ktoś w cyberprzestępczości podszywał się pod nie. Przeważnie były to pojedyncze przypadki (19%), rzadziej kilkakrotne (8%) lub wielokrotne (2%). Najczęściej podszywającą się osobą był rówieśnik (ze szkoły: 56%, spoza szkoły: 22%), zdecydowanie rzadziej dorosły (5%) lub znajomy z internetu (6%). Aż za co piąty przypadek odpowiadały osoby nieznajome (20%). Podszywanie się jest zdecydowanie najbardziej deprymującym działaniem spośród analizowanych. Wiele osób (65%) zareagowało w takich sytuacjach zdenerwowaniem, tylko co czwarty respondent deklarował, że nie wywarło to na nim żadnego wrażenia (24%). Przykrość sprawiło to 14% poszkodowanym, a strach wzbudziło u 5% osób²¹.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Ł. Wojtasik, *Przemoc rówieśnicza a media elektroniczne*, „Dziecko Krzywdzone” 2009, nr 1.

²¹ Cyberprzemoc nie jest czynem zabronionym zestandaryzowanym w polskim prawie karnym. Karalne są natomiast: pomówienie, zniewaga, groźba karalna, niszczenie danych informatycznych i utrudnianie dostępu do danych informatycznych, które są przejawami cyberprzemocy. Niezależnie od ochrony prawno-karnej pokrzywdzonego, osoba taka może pozwać prześladowcę jako poszkodowany w procesie cywilnym o np. naruszenie dóbr osobistych.

Zgodnie z innymi badaniami prowadzonymi przez Fight Crime: Invest in Kids na grupie 1000 osób 1/3 nastolatków była obrażana lub wyśmiewana w internecie, 10% spotkało się z groźbami fizycznymi publikowanymi *online*.

Według raportu Safer Internet 2007 r. – organizacji pomagającej m.in. ofiarom cyberprzemocy – w okresie od 6 lutego do 31 grudnia 2007 r. ponad 30% zgłoszeń do helpline.org.pl dotyczyło właśnie cyberprzemocy, co lokowało ten problem na drugim miejscu pod względem częstości zgłaszania (na pierwszym miejscu były pytania o zasady bezpieczeństwa w sieci – 549 zgłoszeń).

Rozpoznanie zjawiska cyberprzemocy jest ważne, aby móc mu przeciwdziałać, bowiem ofiary przemocy pozostawione bez pomocy w sytuacji zagrożenia często nie potrafią sobie z nim poradzić. Dlatego istotną rolę w przeciwdziałaniu cyberprzemocy pełnią rodzina i szkoła. Rodzice i nauczyciele powinni podejmować działania profilaktyczne oraz szybko interweniować w sytuacji, gdy nawet tylko zachodzi podejrzenie, że dziecko jest ofiarą lub sprawcą przemocy za pośrednictwem internetu czy telefonii komórkowej²².

Kolejną metodą przeciwdziałania cyberprzemocy jest wprowadzanie do szkół przedmiotów i programów edukacyjnych mających na celu uświadamianie młodzieży, jak przeciwstawiać się przemocy i nie bać się cybermoberów oraz mówić i informować o aktach przemocy dorosłych – rodziców czy nauczycieli²³.

W Polsce Fundacja Dzieci Niczyje realizuje od stycznia 2008 r. kompleksową akcję społeczną „Stop cyberprzemocy”, w której ramach prezentowane są w mediach reklamy prasowe, telewizyjne i radiowe zwracające uwagę dorosłych na specyfikę i skalę problemu cyberprzemocy, rolę rodziców w przeciwdziałaniu cybernapaści na własne dzieci oraz w zapewnienie dziecku bezpieczeństwa w internecie. Ważnym elementem akcji jest propozycja edukacyjna adresowana do uczniów szkół gimnazjalnych²⁴. Nauczyciele gimnazjalni w ramach tego programu mogą pobrać scenariusze lekcji oraz film prezentujący przypadek cyberprzemocy z perspektywy ofiary, sprawcy oraz świadka.

Po prezentacji filmu nauczyciele prowadzą zajęcia z czynnym udziałem uczniów (dyskusja, praca w grupach), odwołując się do zaprezentowanej w filmie sytuacji oraz wypowiedzi jego bohaterów. W trakcie istotne jest, aby w prezentacji nauczyciele zwracali szczególną uwagę na:

- specyfikę problemu przemocy rówieśniczej w sieci,
- sytuację ofiary,

²² M. Walrave, W. Heirman, *Skutki cyberbullingu – oskarżenie czy obrona technologii?*, „Dziecko Krzywdzone” 2009, nr 1.

²³ Ł. Wojtasik, *Rodzice wobec zagrożeń dzieci w Internecie*, „Dziecko Krzywdzone” 2009, nr 1.

²⁴ <http://www.dzieckowsieci.pl>

- rolę świadków,
- możliwe konsekwencje dla sprawców cyberprzemocy.

W ramach zajęć wypracowywane są zasady bezpiecznego korzystania z elektronicznych mediów²⁵ w celu przeciwdziałania problemowi przemocy w cyberprzestrzeni²⁶.

3. Niepełnosprawność jako ograniczenie wdrażania rozwoju zrównoważonego

Niepełnosprawność jest to długotrwały stan, w którym występują pewne dysfunkcje organizmu człowieka²⁷. Nieprawidłowość spowodowana jest obniżeniem sprawności funkcji fizycznych lub psychicznych. Może być to także uszkodzenie, czyli utrata lub wada psychiczna, fizyczna, w tym wada anatomiczna budowy ciała człowieka. Najczęstszymi przyczynami niepełnosprawności są: wady wrodzone, choroby przewlekłe, nagłe wypadki, urazy, zatrucia, zakażenia.

Osobą niepełnosprawną jest człowiek, którego stan fizyczny lub psychiczny trwale lub okresowo utrudnia, ogranicza czy uniemożliwia wypełnianie zadań życiowych i ról społecznych zgodnie z normami prawnymi i społecznymi. Przez pojęcie osób niepełnosprawnych określa się ludzi, którzy ponadto nie są w stanie wykonywać pracy zawodowej. Choroba upoważnia te osoby do uzyskania orzeczenia o zakwalifikowaniu przez odpowiednie organy państwowe do jednego z trzech stopni niepełnosprawności: I, II lub III oraz o niezdolności do pracy. Rysunek 1 przedstawia symbol osoby niepełnosprawnej. Jest on umieszczany na licznych obiektach dostosowanych do potrzeb osób niepełnosprawnych lub na pojazdach kierowanych przez te osoby.

Istnieją różne typy niepełnosprawności. Niepełnosprawność może być trwała lub okresowa, wrodzona lub nabyta, stała, narastająca lub zanikająca.

Niepełnosprawność wyraża się poprzez obniżoną sprawność:

- 1) intelektualną – upośledzenie umysłowe, choroby psychiczne, demencja starcza,
- 2) emocjonalną – autyzm, nadpobudliwość,

²⁵ W celu przeciwdziałania problemowi cyberprzemocy i innym zagrożeniom związanym z korzystaniem przez dzieci z mediów elektronicznych w lutym 2007 r. w ramach kampanii „Dziecko w Sieci” powołany został projekt Helpline.org.pl, gdzie mogą uzyskać pomoc zarówno najmłodszy, jak i dorośli (rodzice oraz profesjonalści).

²⁶ <http://www.kuratorium.gda.pl/pliki/Poradnik>

²⁷ *The theory and practice of local governance and economic development*, red. M. Considine, S. Giguère, Palgrave Macmillan, New York 2008, s. 21.

- 3) funkcjonowania społecznego – zaburzenia równowagi nerwowej, głuchota; zaliczamy tu również ludzi, którzy z różnych przyczyn nie są w stanie samodzielnie lub prawidłowo funkcjonować w społeczeństwie, tzn. narkomanów, alkoholików czy więźniów,
- 4) fizyczną z powodu chorób somatycznych (np. cukrzyca, choroby układu krążenia, choroby narządu ruchu),
- 5) komunikowania się – utrudniony kontakt słowny (zaburzenia mowy, np. jąkanie się);
- 6) ruchową – osoby z nadpobudliwością ruchową czy dysfunkcją narządu ruchu (wrodzoną lub nabytą),
- 7) zmysłową – brak, uszkodzenie lub zaburzenie funkcji organów zmysłu, tzn. ślepotą, niedowidzenie, głuchota, niedosłyszenie.

Najczęstszą przyczynę niepełnosprawności w Polsce stanowią schorzenia układu krążenia, narządów ruchu oraz schorzenia neurologiczne. Relatywnie niższy jest udział procentowy osób z uszkodzeniami narządu wzroku i słuchu, z chorobą psychiczną i upośledzeniem umysłowym w zbiorowości osób niepełnosprawnych.

Rysunek 1. Symbol osoby niepełnosprawnej

Źródło: <http://www.kuratorium.gda.pl/pliki/Poradnik>

Termin upośledzenie intelektualne dotyczy dwóch sfer:

- funkcjonowania intelektualnego znacznie poniżej przeciętnej,
- osłabionej zdolności przystosowawczej jednostki do codziennych wymagań życia społecznego, tzw. zachowanie przystosowawcze.

Upośledzenie intelektualne uznawane jest za istotnie niższy niż przeciętny ogólny poziom funkcjonowania intelektualnego występujący łącznie z upośledzeniem w zakresie przystosowania się, powstały w okresie rozwojowym. Obecnie istnieje powszechna zgoda co do tego, że ani sama niska inteligencja, ani same zaburzenia w zachowaniach adaptacyjnych nie wystarczają do stwierdzenia, że osoba jest upośledzona intelektualnie. Upośledzenie to samo w sobie nie jest chorobą. Obejmuje ono szeroką gamę objawów, które, choć często powodowane przez choroby biologiczne

i uszkodzenia organiczne, mogą być również efektem złożonych przyczyn społecznych i psychicznych.

Zgodnie z Międzynarodową Klasyfikacją Chorób i Problemów Zdrowotnych (International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems, ICD-10) rozróżniamy następujące stopnie upośledzenia: lekkie F70, umiarkowane F71, w stopniu znacznym F72, głębokie F73.

Lekki stopień upośledzenia dotyczy wzajemnego występowania zarówno deficytu lub upośledzenia, jak i zdolności przystosowania przynajmniej w dwóch obszarach aktywności, tzn.: komunikowania się, zaradności osobistej, utrzymywania domu w czystości, samostanowienia, umiejętności interpersonalnych, możliwości uczenia się, pracy, wypoczynku, dbania o higienę, zdrowie oraz bezpieczeństwo własne i otoczenia.

U dzieci w wieku przedszkolnym lekki stopień upośledzenia często nie jest rozpoznawany. Osoby te potrafią troszczyć się o siebie i innych, czytać, pisać, posługiwać się narzędziami. Mogą też żyć samodzielnie, ale wymagana jest pomoc ze strony otoczenia (rodzina, szkoła, zakład pracy).

Co do **umiarkowanego upośledzenia**, to osoby, których edukacja od wczesnego dzieciństwa była prawidłowo prowadzona, tzn. były rehabilitowane ruchowo i intelektualnie, i które miały kontakt z grupami rówieśniczymi, mogą osiągać stosunkowo wysoki poziom funkcjonowania intelektualnego oraz dojrzałości społecznej. Dzieci i młodzież mogą korzystać z nauki przedszkolnej i szkolnej w systemie integracyjnym. Wymagana jest pomoc ze strony otoczenia (rodzina, szkoła, zakład pracy).

Upośledzeni w stopniu znacznym to osoby, które potrafią nauczyć się kilku, kilkunastu czynności w obszarze życia codziennego i przejawiają zdolność i w nawiązywaniu kontaktów ze środowiskiem. Potrafią porozumiewać się za pomocą przekazów niewerbalnych i niewielkiego zasobu słów, a nawet prostych zdań oraz unikać bezpośredniego niebezpieczeństwa. Mogą też uczęszczać do szkół specjalnych oraz być zatrudniane w pracach o charakterze chronionym. W tym przypadku wymagana jest też pomoc otoczenia, a szczególnie rodziny, szkoły, zakładu pracy.

Osoby głęboko upośledzone często cierpią również na inne schorzenia, np. ciężkie dysfunkcje fizyczne. W tej grupie występują też ciężkie wady neurologiczne. Jednak część z tych osób jest zdolna do:

- utrzymania emocjonalnego kontaktu z opiekunami,
- rozumienia kilku prostych poleceń,
- porozumiewania się w sposób niewerbalny,
- znajomości paru najpotrzebniejszych słów.

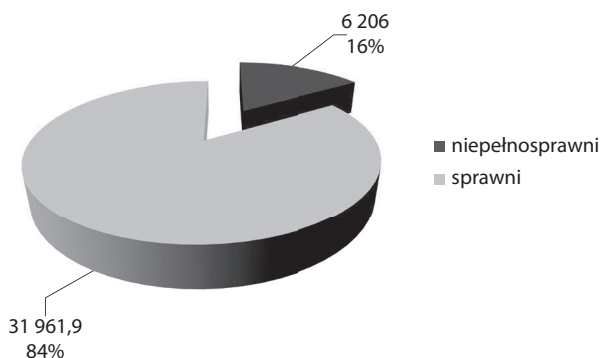
U tych osób możliwe jest opanowanie prostej samoobsługi, jednak przez całe życie wymagają opieki. Edukacja osób głęboko upośledzonych całkowicie zależy od

ich otoczenia, warunków bytowych, zabiegów usprawniających oraz postaw społecznych i emocjonalnych rodzin i nauczycieli.

Innym kryterium klasyfikacji niepełnosprawności jest: niedojrzałość społeczna, niska sprawność umysłowa, opóźnienie rozwojowe, zahamowanie rozwoju trwałe, nieprzemijające w procesie dojrzewania, nieodwracalność. Z niepełnosprawnością fizyczną i psychiczną wiąże się ponadto zazwyczaj tzw. niepełnosprawność społeczna, czyli niemożność pełnego funkcjonowania w społeczeństwie²⁸.

Niepełnosprawność jest jednym z ważniejszych problemów współczesnego świata i stanowi istotne ograniczenie rozwoju zrównoważonego. Wynika to z powszechności i rozmiaru tego zjawiska. Z danych ONZ wynika, że około 10% ludności świata jest dotknięta niepełnosprawnością i trendy w tym zakresie są niekorzystne, tzn. zwiększa się liczba niepełnosprawnych. Liczbę osób niepełnosprawnych ocenia się na około 600 mln, w tej liczbie aż 7,5 mln to ofiary wypadków, 15 mln to chorzy z porażeniem mózgowym, 15 mln – z padaczką itd. Około 140 mln stanowią osoby do 18 roku życia, ale z tej populacji aż 2/3 osób żyje w krajach Trzeciego Świata. Odrębnie szacunki prowadzone dla upośledzenia intelektualnego. Według tych samych danych na tysiąc osób w populacji 3–4 osoby wykazują głębokie upośledzenie, natomiast 20–30 – lekkie upośledzenie. Z analizy danych rejestrowanych przez różnego rodzaju instytucje i urzędy wynika, że liczba osób niepełnosprawnych ciągle wzrasta²⁹.

Rysunek 2. Osoby niepełnosprawne oraz sprawne wśród ogółu ankietowanych

Źródło: <http://www.gus.pl>

W Polsce skala zjawiska niepełnosprawności jest bardzo duża. Z badania przeprowadzonego przez Główny Urząd Statystyczny w 2004 r. wśród 14,5 tys. gospodarstw

²⁸ Rok 2003 ogłoszono rokiem niepełnosprawnych.

²⁹ http://www.niepelnosprawnosc_umyslowa_odrzucenie_czy_akceptacja

domowych, w których zbadano 42 991 osób mieszkających na obszarach miejskich i wiejskich całego kraju, w tym 35 248 dorosłych w wieku od 15 lat i więcej oraz 7743 dzieci do 14 roku życia, wynika, że w Polsce żyje ponad 6 mln osób niepełnosprawnych³⁰. Stanowi to około 16% ogółu naszego społeczeństwa (rysunek 2)³¹.

Zgodnie z tabelą 1 w Polsce liczba osób niepełnosprawnych w wieku 15–18 lat od 1999 r. systematycznie spada, tzn. z 14,8 w przeliczeniu na 100 osób w 1999 r. do 11,1 w 2009 r. Podobna tendencja utrzymuje się wśród niepełnosprawnych w wieku produkcyjnym i wyniosła 10,9 w przeliczeniu na 100 osób w 2001 r. oraz 8,9 w 2009 r.

Tabela 1. Częstość niepełnosprawności prawnej wśród osób w wieku powyżej 15 lat i więcej

Rok	Liczba osób niepełnosprawnych na 100 osób ludności	
	w wieku 15–18 lat	w wieku produkcyjnym (18–59/64)
1999	14,8	–
2000	14,1	–
2001	13,8	10,9
2002	13,6	10,8
2003	13,5	10,4
2004	13,4	10,3
2005	13,1	10,0
2006	12,9	9,6
2007	12,0	9,6
2008	11,8	8,8
2009	11,1	8,7

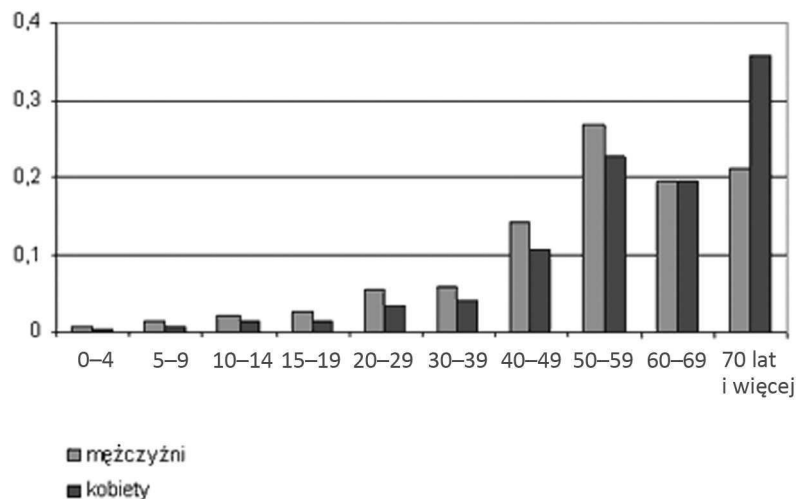
Źródło: <http://www.niepelnosprawnosci-w-liczbach/tablice/>

Jak wynika z badania GUS, wśród osób niepełnosprawnych około 46% to mężczyźni, a 54% stanowią kobiety. W grupie wiekowej od 60 do 69 lat liczba niepełnosprawnych kobiet i mężczyzn jest zbliżona, natomiast w grupie wiekowej powyżej 70 lat znaczna jest przewaga niepełnosprawnych kobiet (rysunek 3). Wynika to głównie z faktu, że długość życia mężczyzn jest przeciętnie krótsza niż długość życia kobiet. Ponieważ w grupie wiekowej powyżej 70 lat kobiet jest znacznie więcej niż mężczyzn, dlatego też łączna liczba niepełnosprawnych kobiet jest większa niż mężczyzn, o czym już wspomniano wcześniej.

³⁰ Wyniki badań zostały uogólnione na ludność zamieszkującą na stałe w Polsce według stanu w dniu 31 grudnia 2004 r.

³¹ M. Czuryk, *Zasady sprawowania opieki i kurateli nad osobą niepełnosprawną*, „Niepełnosprawność i Rehabilitacja” 2009, nr 3, <http://www.gus.pl>

Rysunek 3. Osoby niepełnosprawne według płci oraz struktury wieku

Źródło: <http://www.gus.pl>

Warto również wspomnieć, że około 48% osób niepełnosprawnych to niepełnosprawni zarówno prawnie, jak i biologicznie, prawie 30% to niepełnosprawni tylko prawnie, a ponad 22% to niepełnosprawni tylko biologicznie (tabela 2).

Tabela 2. Osoby niepełnosprawne według ograniczenia sprawności (w %)

	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety
Niepełnosprawni prawnie i biologicznie	48,40	24,12	24,28
Niepełnosprawni tylko prawnie	29,23	14,31	14,93
Niepełnosprawni tylko biologicznie	22,36	7,38	14,99%
Nie określono sprawności	0,10	0,06	0,03

Źródło: <http://www.gus.pl>

W tabelach 3 i 4 zaprezentowane zostały dane dotyczące ograniczenia sprawności według płci dla mieszkańców miasta oraz wsi w Polsce. W Polsce nie występują istotne różnice między miastem a wsią co do liczby osób niepełnosprawnych prawnie oraz biologicznie oraz tylko prawnie lub tylko biologicznie. I tak np. niepełnosprawnych prawnie oraz biologicznie na wsi jest 48,40%, a w mieście 48,45%. Nie ma też rozbieżności w różnych typach niepełnosprawności między płciami. Wielkości te są zbliżone. Jedynie różnice między płciami występują w zakresie niepełnosprawności biologicznej. Kobiet z tego typu niepełnosprawnością jest więcej niż mężczyzn:

i tak w mieście wśród kobiet – 14,40%, wśród mężczyzn – 6,92%. Podobnie na wsi odpowiednio 15,83% i 8,04%.

Tabela 3. Osoby niepełnosprawne według ograniczenia sprawności – miasto (w %)

	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety
Niepełnosprawni prawnie i biologicznie	43,45	22,99	25,46
Niepełnosprawni tylko prawnie	30,23	14,57	15,66
Niepełnosprawni tylko biologicznie	21,32	6,92	14,40
Nie określono sprawności	0,07	0,05	0,02

Źródło: <http://www.gus.pl>

Istotnym problem społecznym jest aktywizacja zawodowa niepełnosprawnych³². Osób tych zatrudnionych w Polsce w 2009 r. w wieku 15–18 lat było 15,7%, a w wieku produkcyjnym – 24,6%. Dla porównania współczynnik aktywności zawodowej osób w pełni sprawnych w wieku 15–18 lat wynosił 59,8%, a w wieku produkcyjnym 75,3%. Udział osób niepełnosprawnych w wieku produkcyjnym, aktywnych zawodowo, od 2006 r. wzrósł o 2,5%³³.

Tabela 4. Osoby niepełnosprawne według ograniczenia sprawności – wieś (w %)

	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety
Niepełnosprawni prawnie i biologicznie	48,34	25,77	22,56
Niepełnosprawni tylko prawnie	27,73	13,92	13,86
Niepełnosprawni tylko biologicznie	23,88	8,04	15,83
Nie określono sprawności	0,14	0,08	0,06

Źródło: <http://www.gus.pl>

Stopień niepełnosprawności różnicuje aktywność zawodową takich osób. Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności Polski z 2009 r. wskazują, że wśród niepełnosprawnych w wieku 15–18 lat z jednoczesnym orzeczonym lekkim stopniem

³² M. Karpiuk, *Integracja zawodowa osób niepełnosprawnych w prawie polskim*, „Niepełnosprawność i Rehabilitacja” 2009, nr 3.

³³ Osoby niepełnosprawne są niestety wciąż znacznie gorzej wykształcone niż osoby sprawne. I choć w ciągu ostatnich lat obserwowano stopniowy wzrost udziału osób niepełnosprawnych z co najmniej średnim poziomem wykształcenia – do 32,1% w 2009 r., to wśród osób w wieku produkcyjnym odsetek ten zmniejszył się w ostatnim roku z 33,4% do 32,8%. Udział osób niepełnosprawnych posiadających wyższe wykształcenie w 2009 r. wynosił jedynie 5,9% (wśród osób w wieku produkcyjnym – 5,1%). Wykształcenie zasadnicze zawodowe posiadało 30,4% osób niepełnosprawnych (wśród osób w wieku produkcyjnym – 39,8%).

niepełnosprawności pracowało 22,2%, z umiarkowanym – 13,5% i ze znacznym – 3,8%. Wskaźniki te są wyższe w przypadku osób w wieku produkcyjnym – wynosiły odpowiednio 29,3%, 19,7% i 7,8%.

Udział pracowników zakładów pracy chronionej w stosunku do ogółu pracowników niepełnosprawnych, zarejestrowanych w Systemie Obsługi Dofinansowań i Refundacji (SODiR), prowadzonym przez Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (PFRON) jest wysoki – w grudniu 2009 r. wynosił 76,4%³⁴, jednak obserwowana jest tendencja spadkowa tego udziału. Dla porównania w grudniu 2004 r. udział pracowników zakładów pracy chronionej w ogólnej liczbie pracowników niepełnosprawnych zarejestrowanych w SODiR wynosił 86%³⁵. W systemie tym zarejestrowanych było 58,3 tys. osób niepełnosprawnych zatrudnionych na otwartym rynku i 188,8 tys. osób niepełnosprawnych pracujących w zakładach pracy chronionej (w grudniu 2009 r.).

Największy wzrost zatrudnienia w skali roku odnotowano na otwartym rynku pracy kolejno w grupach osób: z umiarkowanym stopniem niepełnosprawności – około 70,7%, znacznym – około 56,7% i lekkim – około 32,6%. Większą dynamikę wzrostu obserwowano wśród tych samych grup osób zatrudnionych na otwartym rynku pracy, ale posiadających jednocześnie schorzenia zaliczane do grupy specjalnych. Wśród pracowników otwartego rynku ze schorzeniami specjalnymi o lekkim stopniu niepełnosprawności nastąpił wzrost zatrudnienia o niemal 100% (dokładnie o 97,7%), o umiarkowanym – o 80,9%, o znacznym – o 45,3%³⁶.

Podstawowym źródłem utrzymania osób niepełnosprawnych są: renta z tytułu niezdolności do pracy, emerytura, zasiłek dla bezrobotnych, świadczenie przedemerytalne i inne świadczenia społeczne. W 2009 r. renta stanowiła podstawowe źródło utrzymania i wyniosła 60,3% osób niepełnosprawnych w wieku produkcyjnym. Emerytura była takim źródłem dla 7,2%, zasiłek dla bezrobotnych, świadczenie przedemerytalne i inne świadczenia społeczne – dla 11,1%³⁷.

W najtrudniejszej ekonomicznej sytuacji znajdują się osoby niepełnosprawne mieszkające na wsi, niezwiązane z gospodarstwem rolnym, chociaż to jednak właśnie rolnictwo daje zatrudnienie wielu osobom niepełnosprawnym, zwłaszcza starszym i słabo wykształconym. W 2009 r. jedynie 34,7% niepełnosprawnych mieszkańców wsi w wieku 15–18 lat stanowiły osoby związane z gospodarstwem rolnym.

³⁴ Zwłaszcza w 2009 r. nastąpił znaczny wzrost zainteresowania pracodawców zatrudnianiem pracowników niepełnosprawnych na otwartym rynku pracy, co wynikało z wysokiego poziomu wsparcia pracodawców, jakie otrzymywali pracodawcy na mocy obowiązującej nowelizacji ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych. <http://www.niepelnosprawnosc-w-liczbach>

³⁵ Ibidem.

³⁶ Ibidem.

³⁷ <http://www.niepelnosprawni.gov.pl/>

Bezrobocie dotyka jednak głównie osoby niezwiązane z gospodarstwem rolnym. Stopa bezrobocia tych mieszkańców wsi wynosiła 48,0%.

Podsumowanie

Celem rozwoju zrównoważonego jest uwzględnienie takiego rozwoju gospodarczego, który jednocześnie podejmuje problem poprawy stanu środowiska przyrodniczego w strategiach działania na rzecz poprawy wzrostu jakości życia ludności. Stąd mowa o sprawiedliwości międzypokoleniowej, w której istotne jest, aby przyszłe pokolenia miały równy, w stosunku do współczesnego, dostęp do dóbr przyrody i równe szanse rozwoju jakości życia.

Istotną zasadą rozwoju zrównoważonego nie jest rozwój sam w sobie, jako wartość nadrzędna, a zaspokajanie podstawowych potrzeb wszystkich członków społeczeństwa i poprawa jakości życia. Jednak wdrażanie tak rozumianego rozwoju zrównoważonego może zostać ograniczone poprzez ujemne zjawiska o społecznym podłożu, np. cyberprzemoc czy niepełnosprawność.

Cyberprzemoc to inaczej przemoc z użyciem mediów elektronicznych – przede wszystkim internetu i telefonów komórkowych. Część opinii co do tego zjawiska ogranicza stosowanie terminu *cyberbullying* czy cyberprzemoc wyłącznie do przemocy rówieśniczej, inne nie stawiają ograniczeń wiekowych.

Cyberprzemoc zatacza coraz szersze kręgi. Dotyczy głównie młodzieży oraz może mieć zasięg ogólnokrajowy, a w drastycznych przypadkach nawet zasięg ponadkrajowy.

Niepełnosprawność to kolejne zjawisko społeczne mające negatywne implikacje dla wdrażania rozwoju zrównoważonego. Co prawda w Polsce liczba osób niepełnosprawnych systematycznie się zmniejsza, dotyczy ona jednak tysięcy osób o obniżonej sprawności funkcjonowania w licznych obszarach życia, a zatem wymagających szczególnego podejścia w życiu codziennym oraz w edukacji czy na rynku pracy.

Istotnym problemem jest sytuacja społeczno-ekonomiczna osób niepełnosprawnych, jako pochodna ich sytuacji zawodowej. Wyniki Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności Polski wskazują na poprawę sytuacji osób niepełnosprawnych na rynku pracy w ciągu ostatnich lat. Odnotowano bowiem wzrost zatrudnienia, a jednocześnie spadek stopy bezrobocia osób niepełnosprawnych w wieku produkcyjnym. Podstawowym źródłami utrzymania niepełnosprawnych są najczęściej: renta z tytułu niezdolności do pracy i emerytura, zasiłek dla bezrobotnych.

Wzrost liczby zatrudnionych osób niepełnosprawnych zarejestrowanych w SODiR i PFRON odnotowano we wszystkich grupach pracowników niepełnosprawnych, niezależnie od stopnia ich niepełnosprawności i występowania u nich schorzeń specjalnych (osoby z chorobą psychiczną, upośledzeniem umysłowym lub epilepsją i osoby niewidome). A to może świadczyć o zwiększeniu ich aktywności zawodowej, ponieważ oznacza aktywizację zawodową tych osób, które dotychczas były bierne zawodowo. Dane te świadczą o niedużej, ale postępującej poprawie statusu społecznego osób niepełnosprawnych.

Cyberbullying and disability as a restriction on the implementation of the sustainable development

The aim of sustainable development is to take into an account such an economic development, which simultaneously addresses into the problem of improving the environment in strategies which will lead to the higher standard of life. Hence the question of intergenerational justice, in which it is essential that future generations have an equal, in relation to the contemporary, access to natural resources and equal opportunities for the development of the life standard. However, implementation of such sustainable development might be limited by the negative phenomena of the social support. These are e.g. cyberbullying and disability. Cyberbullying is a way of force with the use of mass-media – primarily the Internet and mobile phones. Disability is an another social phenomenon having negative implications for the implementation of sustainable development. It is true that in Poland the number of people with disabilities is consistently declining, but it still applies to thousands of people with reduced efficiency of operations in numerous areas of life, and therefore requires a special approach in everyday life and in education and the labor market

La cyberintimidation et le handicap comme des limites de la mise en œuvre du développement durable

Le développement durable devrait comprendre un tel développement économique qui aborderait aussi le problème de l'amélioration de l'environnement dans les stratégies pour améliorer la qualité de vie de la population. D'où la question de la justice intergénérationnelle, dans laquelle il est essentiel que les générations

futures aient un accès égal (par rapport à l'accès d'aujourd'hui) aux ressources naturelles et que l'égalité des chances en termes de qualité de vie soit assurée.

Toutefois, la mise en œuvre du développement durable peut être limitée par certains phénomènes sociaux négatifs, tels que la cyberintimidation et le handicap. La cyberintimidation se définit comme l'utilisation des médias électroniques (principalement Internet et les téléphones mobiles) dans le but de harceler ou de menacer une personne.

Le handicap est un autre phénomène social ayant des implications négatives pour la mise en œuvre du développement durable. D'une part, en Pologne le nombre de personnes handicapées continue à diminuer, d'autre part, ces personnes nécessitent une approche particulière dans la vie quotidienne, dans l'éducation et sur le marché du travail.